

Бондаренко Наталія,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
та педагогіки
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ
Ковальчук Олена,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
та педагогіки
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У сучасних умовах реформування освіти, однією з провідних ідей якої є національне відродження, поєднане з втіленням у життя загальнолюдських цінностей, складовими моделі підготовки фахівця повинні бути не тільки система професійних компетенцій. Сучасний фахівець має володіти системою професійно важливих якостей, психологічних знань, навичок та вмій ефективного розв'язання проблем у процесі професійної діяльності, здатністю до професійного й особистісного самовдосконалення, спроможністю до перетворювальної діяльності.

Поліпшення ефективності та оптимізація діяльності фахівця можливі шляхом підвищення ролі свідомого відповідального ставлення до поставлених завдань, процесу і результату діяльності. Зазначене вимагає звернення до категорії професійної відповідальності. Отже, проблема професійної відповідальності стала пріоритетною в забезпеченні ефективності, надійності і безпеки в багатьох видах діяльності. Під час свого становлення та розвитку професійна відповідальність зумовлюється суспільним буттям, невід'ємним структуроутворювальним елементом якого є професійна підготовка.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями вивчалися: соціально-психологічні механізми формування професійної відповідальності колективних суб'єктів управління (С. Баранова); відповідальність як зв'язок між індивідом і колективом (О. Іваненко); психологічні детермінанти відповідальності менеджерів (В. Лазорко); процес становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника (О. Патинок); зв'язок відповідальності з рольовими професійними обов'язками (К. Муздибаєв); питання смислового змісту феномену (В. Бодров, О. Луценко); відповідальності в контексті особистісної властивості активного суб'єкта життєдіяльності (Л. Дементій).

Мета публікації полягає в обґрунтуванні доцільності використання психотерапевтичних технологій для розвитку професійної відповідальності студентів.

У розробленій нами експериментальній моделі [3] розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців представлено три основні тематичні блоки. Перший блок спрямований на активізацію мотивів соціально-відповідальної поведінки студентів. Соціальна відповідальність виявляється способом свідомої психологічної регуляції діяльності, що проявляється у дотриманні норм й інтересів суспільства, та виступає важливим напрямом підготовки фахівців технічних спеціальностей.

Другий блок націлений на стимуляцію професійно важливих психологічних якостей фахівців. Становлення професійної відповідальності нерозривно пов'язане із рівнем суб'єктивного контролю, який є інтегральною рисою індивіда та сполучає між собою почуття відповідальності, усвідомлення сенсу життя, готовність до активності. Важливим завданням розвитку професійної відповідальності має бути стимулювання змін в емоційній, вольовій та поведінковій сферах особистості, віднаходження адекватного пояснення власних невдач, моделювання навичок наполегливості у подоланні труднощів.

Метою третього блоку є сприяння розвитку емоційних регуляторів відповідальності. Усвідомлення майбутніми фахівцями об'єктивних критеріїв морального сенсу суспільного блага, внутрішнє усвідомлення свого професійного обов'язку створюють правильні світоглядні орієнтири, що виступають підґрунтям оцінювального ставлення до

своїх вчинків в професійній діяльності.

Формувальний вплив на розвиток професійної відповідальності студентів доцільно здійснювати за допомогою професійно-психологічного тренінгу (ППТ). Вибір такої форми організації навчальної діяльності студентів із-поміж інших зумовлюється низкою причин. Цей вид тренінгу заповнює проміжок між функціональним (доведення до автоматизму професійно необхідних умінь та навичок) і власне психологічним тренінгом (проробка актуальних психологічних проблем, саморозвиток учасників) й визначається як навчально-розвивальна технологія, метою якої є формування професійних знань та умінь, становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності. ППТ – не лише навчання новим знанням та умінням, а творчий, переважно спрямований на вирішення інноваційних проблем процес, коли готові рішення відсутні й учасникам необхідно проявляти ініціативу, активність, винахідливість, вміти здійснювати продуктивну спільну діяльність [4].

Найбільш важливою ознакою ППТ, на думку Л. Мороз, є відтворення в модельованих ситуаціях суттєвих компонентів професійної діяльності, виконання тренінгових вправ, які активізують пізнавальні та регулятивні психічні процеси, потреби, мотиви та якості особистості, необхідні для їх практичного здійснення. Завдяки цьому суб'єкт не стільки відтворює, скільки створює (спільно з іншими) нові ідеї та засоби діяльності, наповнює навчально-професійну діяльність особистісним смислом. Здобуті знання й уміння, разом з психічними якостями, утворюють нові «функціональні органи» особистості, що набувають нових системних властивостей компетентного фахівця.

Стрижневим моментом при розробці психолого-педагогічної програми є визначення адекватних розвивальних *заходів*. Враховуючи специфіку структурної організації професійної відповідальності, блоки програми було побудовано таким чином, щоб сприяти процесу інтеріоризації зовнішнього професійного контексту: від теоретичних повідомлень у формі міні-лекцій та пропонування зразків поведінки і діяльності (методичний блок) – до їх усвідомлення і включення у пізнавальні та регулятивні структури психіки у вигляді умінь, навичок, настанов щодо відповідальності в професійній діяльності (практичний блок). У практичному блоці сприяння розвитку професійної відповідальності здійснювалося головним чином через застосування комплексу психотерапевтичних та імітаційних тренінгових методів, які використовуються в навчально-розвивальній технології ППТ. Це – рольові ігри та кейс-метод, що застосовуються для імітаційного моделювання ситуації професійного спілкування та взаємодії, апробації варіантів нової поведінки – із метою розвитку професійного мислення, здібності аналізувати професійну ситуацію, формування навичок прийняття рішень за допомогою імітації конкретних умов професійної діяльності. Серед інших засобів впливу – технології арт-терапії, методи гештальт-терапії, виконання психодіагностичних методик, метод метафори.

У межах професійно-психологічного тренінгу нами застосовувались технології арт-терапії, зокрема, арт-коучингу, основна мета якого полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здібностей творчого самовираження і самопізнання у професійній діяльності [1]. Унікальність методу арт-терапії в роботі з персоналом багато в чому пояснюється тим, що арт-терапія – метод художньої терапії, заснований на злитті творчості та терапевтичної (або консультативної) практики, спрямований на корекцію емоційної, мотиваційної, комунікативної, регулятивної сфер, і сприяє розвитку особистості. Цей метод надає можливість для дослідження несвідомих процесів і настанов, вираження тих непроявлених можливостей, соціальних ролей і форм поведінки, які з різних причин слабо виражені і реалізовані в особистому житті і професійній діяльності людини [5, с. 6-7].

Для розвитку моральних складових професійної відповідальності (соціальна відповідальність, громадська свідомість, моральні свідомість, етика відповідальності) ми також використовували метод метафори, зокрема, аналіз притч та розповідей, вирішення моральних дилем. Метод метафори, на думку багатьох авторів є ефективним методом аналізу та осмислення категорій етики, сприяє розширенню свідомості людини за кордони звичних рамок, стереотипів та шаблонів мислення, формальної логіки. Серед основних функцій метафори – наступні: 1) функція дзеркала, оскільки слухачі ототожнюють себе з персонажами притчі і її подіями, що призводить до появи почуття розділеного переживання, сприяє новому погляду на ситуацію; 2) моделі, оскільки кожна розповідь будується навколо певної ситуації та містить моделі її вирішення; 3) опосередкування – абстрактний характер історії полегшує взаємодію та вирішує складності в прийнятті проблеми; 4) зберігання досвіду, оскільки історії легко запам'ятовуються і продовжують працювати навіть після закінчення заняття та участі в програмі.

Експериментальні дані [2] довели, що структурні компоненти професійної відповідальності піддаються розвивальному впливу за умови впровадження запропонованої програми. Отже, у процесі розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців доцільно застосовувати психотерапевтичні технології.

Бібліографічні посилання:

1. Горев В. В. Художественная деятельность как способ самопознания и развития личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Астрахань, 2003. 17 с.
2. Крошка Н. П. Ефективність впровадження програми розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2019. С. 66–72.
3. Крошка Н. П. Модель розвитку професійної відповідальності в майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2018. №6 (16). С.109–120.
4. Мороз Л. І. Тренінги як засіб розвитку професійно значущих та особистісних якостей. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2009. Вип. 23. С. 55-57.
5. Тарарина Е. ART-коучинг. Техники ПРОСТых решений. К. : САММИТ-КНИГА, 2015. 88с.

Бородулькіна Тетяна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
психології та педагогіки
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ СМИСЛІВ ТА САМОСВІДОМОСТІ
ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ В КОНСУЛЬТАТИВНІЙ
ПРАКТИЦІ ПСИХОЛОГА**

Повсякденне життя сучасної людини є насиченим та бурхливим, часто невизначеним та обумовленим багатьма зовнішніми впливами. Із одного боку, зосередженість уваги людини тільки на матеріальному сприяє високій соціальній активності індивіда, а з іншого (у разі відсутності балансу між соціальним та індивідуальним) – може призвести до втрати контакту людини із власним «Я» та ключовими смислами свого існування, свого призначення. Не випадково антропософський психотерапевт Олаф Кооб зазначив, що «при найширшому діапазоні симптоматики у майже всіх, хто страждає депресією, є дещо спільне – втрата «внутрішньої людини», справжньої самості» [4].

У методологічно різних підходах психологічного консультування звертається увага на два «Я» людини: «Емпіричне повсякденне Я» та «Духовне Я» («Вище Я», «Вища Самість»). Наприклад, Т.Флоренська в своєму духовно-орієнтованому підході до психологічного консультування основним завданням психолога-консультанта вважає допомогу клієнту усвідомити реальність свого «Духовного Я», під яким вона розуміє «вроджений голос совісті, інтуїції, осередок моральної та творчої інтуїції, що підказує людині що і як, яким чином потрібно робити, що є моральним, естетичним, а що – ні» [3, с.23]. Біографічний консультант М. Вайс вважає «Вище Я» людини, її духовне сутнісне ядро, найіндивідуальнішим в ній, а тому і найінтимнішим [2, с.24]. М. Вайс зазначає, що в кризу повсякденне Я не може допомогти людині, воно не є «локомотивом розвитку» [2, с.25]; «сутність повсякденного Я – це інерція, перебування в тому, що про себе знаєш», тоді як сутність Вищого Я – це перетворення; Вище я шукає перетворюючу дію [2, с. 29]. І можна додати: «Духовне Я» дає імпульс зціленню людини, тому практикуючим психологам вкрай важливо під час консультування зосереджувати свою увагу саме на «пошуку» цього «Духовного Я», «Вищого Я» людини, на налагодженні контакту саме з ним, на актуалізації його ресурсів.

Уважаємо, що одним із шляхів до «Духовного Я» людини є актуалізація екзистенціальних смислів та самосвідомості; а свідомою роботою зі смислами є ресурсною для людини в складні для неї часи. Під ресурсною роботою розуміється така, яка сприяє відновленню